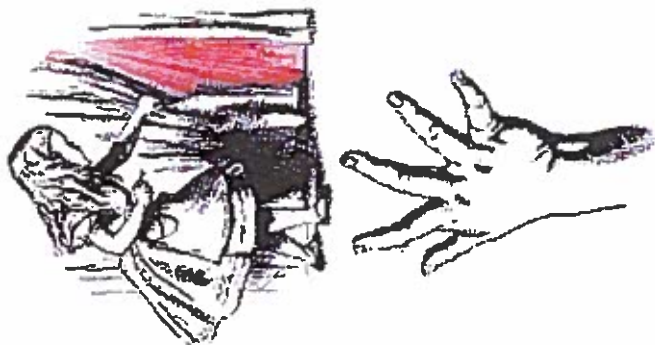

VANDEFANGET

INSTITUTBLAD FOR NORDISK SPROG OG LITTERATUR

MAJ 2001

6. ARG. NR. 2

EN VELFORTJENT DOKTORGRAD

Henrik Jørgensen
*Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen
 Personalpronomina*
 319 sider, 298 kr.
 Århus Universitetsforlag

Henrik Jørgensen under doktorforsvaret

Af Ole Togeby

20. april forsvarede Henrik Jørgensen på Københavns Universitet sin doktordisputats: *Studien zur Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen Personalpronomina mit besonderer Berücksichtigung des Dänischen*, 2000 Acta Jutlandica LXXV:2 Humanities Series 73. Det lyder svært kedsommeligt, men det er det faktisk ikke.

Bogen handler om eksempler som *Det er mig. Ham tror jeg ikke kan klare problemet. Mig og Jens har altid holdt sammen. Ham i midten er gift med min tante. Dig der har rejst så meget, har du ikke været der*, som jo alle er gamle travere i sprogrigtighedsdiskussionerne. De understregede ord er de eneste regulære kasusformer vi har tilbage efter et ellers stolt system som vi havde for 1000 år siden, med tre køn og fire kasus på substantiver, adjektiver og pronominer: *hest* - *hest* - *hesti* - *hests* -- *hestar* - *hesta* - *hestu* - *hesta*. Tilbage af dette er kun bøjningen af personlige pronominer i nominativ og oblik kasus: *jeg* - *mig* - *min*, *du* - *dig* - *din*, *han* - *ham* - *hans*, *hun* - *hende* - *hendes* og tilsvarende i flertal.

Henrik Jørgensen går nu ud fra at den funktion som kasus havde på oldsproget, stort set er overtaget af ordstillingen, som bedst beskrives i Diderichsens sætningsskema. Det er især tre rækkefølgefænomener som har funktion: det er at indirekte objekt står for direkte objekt, at subjektet står før objektet, og at verbets stilling er signal for om sætningen er fremsættende, spørgende eller bydende. De led der således viser deres grammatiske status alene gennem rækkefølge, kalder Henrik Jørgensen (i modsætning til Diderichsen) "kerne-

Diderichsens sætningsskema:

	fundament	aktualfelt	indholdsfelt				
k	F	v	s	a	V	S	A

Henrik Jørgensens skema:

	forfelt		kernemorfem					slut
k	F	m	S	a	V	I	O	A
m	derfor	h	H	ik	gj	d	b	de
e		a	e	k	v	e	e	n
n		v	n	e	et	m	s	aft
		d	ri	k			k	en
		e	k				e	d

I denne forbindelse præsenterer han en ny teori om lette pronomielle led der ikke opfører sig som substantiver. Mens substantiver som indirekte objekt og direkte objekt skal stå på henholdsvis IO-pladsen og DO-pladsen, så kan ubetonede pronominer være placeret tidligere i sætningen. Man plejer at forklare det ved en særlig lededsplads mellem S og a, men Henrik Jørgensen siger at de er enklitiske - det betyder at de skal læne sig op ad et tidligere trykstærkt led eller op ad et der læner sig op ad et trykstærkt led: *Jeg kendte-ham ikke. Derfor kendte-han-ham ikke. Han havde ikke kendt-ham. Han lånte ikke Peter-dén. Derfor lånte-hun-ham-dem ikke.* Det tryksvage pronomielle led placeres således enklitisk til det nærmeste trykstærke led til venstre, dog ikke til det led der står på a-pladsen: **Han så ikke-ham.*

forfælt		kernemorfem					slu
k	F	m	S	V	I	D	ite
	J	kende		a	O	O	A
	e	r		ik	E		
	g			k	r		
	J	kende		ik			
	e	r-ham		k			
	g			e			
	J	lænte-		ik			
	e	ham-		k			
	g	den		e			
	J	lænte-		ik		b	
	e	ham		k		o	
	g			e		g	
	J	lænte		ik	P		
	e			k	et		
	g			e	er		
					-		
					d		
					e		
					n		

Næste del af afhandlingen beskriver så hvilke af pronominemers former der bevares, og hvad de bruges til på de skandinaviske sprog dansk, norsk, svensk og finlandssvensk (islandsk og færøsk tages ikke med, for de har stadig deres kasus). Man kan her undre sig over hvorfor pronominerne bevares enten akkusativ (*mig*) eller dativ (*ham*), mens substantiverne taber både akkusativ og dativ. Henrik Jørgensen tilslutter sig her en teori om at personbetegnelser for 1. og 2. person bevares kasus længere end 3. person, som bevares dem længere end betegnelser for andre levende væsener og længere end betegnelser for ikke-levende ting.

Særlig interessant er de konstruktioner hvor der i moderne sprog enten er vaklen, eller bruges andre former end der blev brugt da hele kasussystemet fungerede, fx: 1) *Ham* ved jeg du kender. 2) *Hvem - mig?*. 3) *Det er dig.* 4) *Og så var der ham.* 5) *De forstår ingenting dem fra posthuset.* 6) *Hum er større end mig.* 7) *Peter og mig kommer også.* 8a) *Ham* der står derovre, skal også med. 8b) *men dem på yderfløjene skal ikke.* 8c) *Ham*

Johny vil også med. 9) og alle os danskere. Henrik Jørgensens teori om disse forhold er følgende: på oldsproget var kasus bestemt alene ved pronominet grammatiske funktion, dvs. ordet stod i nominativ som subjekt, i akkusativ som objekt og i dativ som indirekte objekt. I moderne dansk bestemmes valget mellem nominativ og oblik kasus snarere af ordets diskursive funktion, dvs. om det er "topic" (emne, psykologisk udgangspunkt) eller "focus" (meddelelse, psykologisk omsagn), således at oblik kasus har affinitet til "focus" og nominativ til "topic".

På rigssvensk har man nominativ i mange af de eksempler hvor vi har oblik kasus på dansk: 1) *du tror jeg ej heller skulle skulle gerna emottaga det.* 3) *Det var jag.* 6) *Du får aldrig en sådan man som jag.* 8b) *Det var hon med dom astatiska dragen.* 8a) ...när det egentligen var han som var knäckt, men: 8a) *Jag vet at det er mej du snackar om.* 8a) *Det var ju henne jag dansat med.* På svensk afhænger valget mellem nominativ og oblik kasus for pronominer der efterfølges af en relativsætning, ikke af hvilket led ordet udgør i oversætningen, men af hvilket led det udgør i relativsætningen. I visse svenske dialekter kan man endog have oblik kasus i betonedede objekter for en præposition: *Elsa tycker om Lillu - int' om jag*, men dette opfatter Henrik Jørgensen som et isoleret fænomen. På finlandssvensk, i Västra Nyland, er forholdene imidlertid ikke som på svensk, men snarere som på dansk. På norsk er forholdene meget varierede bl. a. fordi mange næsten har talt og skrevet dansk.

Henrik Jørgen beskriver situationen som kompleks når der er tendens på dansk og finlandssvensk til at bruge oblik form for nominativ, og når pronominer (ligesom navne) jo betegner noget som er kendt på forhånd og derfor som ordklasse hører til "topic" og ikke til "fokus", men tendensen forklarer han ved at selv pronominet i de 9 typer af konstruktioner som han beskriver, faktisk bliver fokuseret; kasussystemet bruges altså til at markere diskursiv (informationsstrukturel) funktion snarere end grammatisk (logisk) funktion.

Under disputatshandlingen var der fire opponenter, to officielle og to ex auditorio. Den første officielle opponenter var Helge Sandøy fra Bergen. Den kommentar Henrik Jørgensen havde sværest ved at svare på var dette: Hvis teorien skal være sand, må man kunne opstille procedurer for hvorledes man ville kunne vise at den er usand; med andre ord: hvilke typer af eksempler ville vise at teorien ikke holder? Dette fik vi ikke noget svar på.

Ole Togeby fra Århus Universitet optrådte som første uofficielle opponenter; hans skrappeste indvending var nok at der ikke i Henrik Jørgensens bog gives nogen forklaring på at det enklitiske objekt ikke kan læne sig til nægtelsen; altså hvad er forklaringen på at man ikke kan have: **Jeg kendte ikke-ham?*

Karen Margrethe Pedersen fra Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet var som anden uofficielle opponenter tilfreds med at Henrik Jørgen også inddrager danske dialekter, og gjorde bl. opmærksom på at man faktisk på sjællandsk har forhold der minder om de svenske, i modsætning til det danske rigsmål.

Den sidste officielle opponenter var Bo Ralph fra Universitetet i Göteborg. Han gjorde sig nogle overvejelser over forskellen på den svenske og den danske doktorgrad. I Sverige skal man høre til en bestemt videnskabelig skole, og man skal følge dens normer og regler for argumentation og dokumentation, fx Chomskys formelle grammatik, hvis man vil være doktor, mens man i Danmark har en stærk tradition for strukturalisme og mere frit forhold til skoledannelser. Efter at have gennemgået trykfejlene og orddelingsfejlene sluttede han af med at konstatere at afhandlingen må betragtes som et lødigt og vægtigt forskningsbidrag som fortjener doktorgraden.

Henrik Jørgen bliver først officielt doktor når det humanistiske fakultetsråd ved Københavns Universitet vedtager det på grundlag af indberetninger fra de officielle opponenter om at han har forsvaret sin afhandling tilfredsstillende.

Debat

MANDEN, BOLDEN OG GLASHUSET

Respons på David Graff's indlæg, Vandfanget/Marts

Af Kajsa Teilmann

Dystert er det billede af Nordisk, som David Graff tegner i seneste nummer af Vandfanget. De studerende er rådvilde, forladt på Herrens mark af "åndsaristokratiske undervisere".

Spørgsmålet er, om ikke Graff's billede er mere sort end sandt. Hvorfor er det ellers, at Nordisk har et af de mindste frafald på humaniora? At gennemsnitskarakteren for specialer er på over 10? At Nordisk Institut (takket være Jens Cramer) har flere udvekslingsaftaler med udenlandske universiteter end noget andet sted?

De problemer, der alligevel er, kan nok løses uden den helt store dramatik og ansvarshyldende brandtaler om "kløften" mellem studerende og ansatte. Særligt dialogfremmende kan Graff's indlæg næppe være: Det skærer da om noget med sin tilspidsede retorik netop en kløft mellem studerende og ansatte.

Når instruktordrøringen, som David Graff bemærker det, ikke har fungeret helt optimalt, så kan det jo være, at forklaringen ligger i undervisningsstrukturen som sådan på Nordisk, snarere end i psykosociale problemer hos de studerende eller de ansatte.

Der er for mig at se et afgørende vilkår, der må tages højde for i planlægningen af instruktørarbejdet: De studerende har i forvejen mere end rig lejlighed til at agere selv i undervisningen. Der er oplæg, læsegrupperarbejde mv. i en mængde, der er helt usædvanlig på andre fag. Derfor er behovet for instruktører på Nordisk et andet end ekstra timer med flere oplæg. Måske kunne instruktøren træde til i forbindelse med individuel vejledning af skriveøvelser i stedet? Er det ikke netop noget, det ellers kan være svært at nå i undervisningen, men som ville forbedre den enkeltes færdigheder, om man overhovedet er ved at få tag på faget?

Hvad angår den åndsaristokratiske arrogance fra de ansattes side, som Graff påpeger: Kan det virkelig passere? Så længe man selv tager et fagligt medansvar for sin kontakt med instituttets stab, er det i det mindste min erfaring, at der er luttet velvilje at møde. Det gælder om at holde forskellige niveauer adskilt: Man må skelne vanskeligheden med selve det at påbegynde et universitetsstudium fra f.eks. metrikens udfordringer.

Hvis man ligefrem er bange for viden (Dan Ringgaard er ifølge David Graff "frygtindgydende lærd"), så skulle man måske begynde med at spørge sig selv, hvad og ikke hvem, man frygter at blive bidt af.